

A HERMENEUTIKAI KUTATÓKÖZPONT 30 ÉVES JUBILEUMI KONFERENCIÁJA

Budapest, 2024. február 1.

D. TÓTH JUDIT

Jubileumi konferenciára gyűltek össze az előadók és érdeklődők 2024. február 1-jén a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Buda Béla termében. Az ünnepi konferencia apropója a Hermeneutikai Kutatóközpont megalapításának harmincadik évfordulója volt, és az alkalom fő szervezői között Horváth Orsolya és M. Pintér Tibor mellett ott találjuk Fabiny Tibor irodalomtörténészt, Shakespeare-kutatót, világi teológust, a KRE tanárát, aki nemcsak a jeles alkalom szervezésében és lebonyolításában volt oszlopos tag, hanem a Kutatóközpont létrehozásában és munkájában is mind a mai napig meghatározó szerepet játszott, játszik.

Trócsányi László rektor és Horváth Géza dékán köszöntő szavai és a konferencia megnyitása után Fabiny Tibor tartott méltató előadást a Hermeneutikai Kutatóközpont elmúlt harminc évéről. Visszatekintve a kezdetekre, kiemelte, hogy a Kutatóközpont – szegedi előzmények után – Bolyki János református teológus és mások kezdeményezésére, több felekezet közreműködésével jött létre, Gerhard Ebeling zürichi kutatóközpontját tekintve legfontosabb modelljének. Az 1993. december 13-án létrejött központ alapítói között mások mellett ott találjuk Fabiny Tibort, aki a legutóbbi időig a központ elnöke volt, tőle Hanula Gergely vette át a 2010-től Hermeneutikai Kutatóközpont Intézet néven működő intézetet. A Kutatóközpont kezdettől fogva ökumenikus szellemben végezte munkáját, ami működésük legszélesebb körben ismert eredményéből, az általuk kiadott *Hermeneutikai Füzetek* c. sorozatból is kitűnik. Mind a Kutatóközpontnak, mind az ötvenedik kiadványához elérkezett sorozatnak elévülhetetlen érdeme, hogy a bibliai és teológiai hermeneutika és exegézis sok-sok alapművével ismertette meg a hazai érdeklődőket, nemcsak az egyházakon belül, hanem azokon kívül is.¹ Ahogy előadásában Fabiny Tibor elmondta, a Kutatóközpont munkája nem csupán a *Füzetek* kiadásában merült ki, hanem emellett egyetemi munkát és kutatásokat is folytattak, folytatnak. Ezek

¹ A sorozat kiadványairól tájékozódni lehet *A Hermeneutikai Kutatóközpont munkája és kiadványai* című füzetből (Budapest: Hermeneutikai Kutatóközpont, 2024) és internetes linkjéből: hermeneutika-btk.eu/wp-content/uploads/2024/01/hermeneutikai-kotatokozpont-tajekoztato.pdf.

közül az egyik legjelentősebb, ma is futó projekt az Egyesített Bibliaolvasó honlap létrehozása és fejlesztése (EBO, ebo.kre.hu), amely az összehasonlító bibliaolvasás technikai feltételeit teremti meg, de hasonlóképpen fontos *A protestáns fundamentalizmus hermeneutikai kérdései* kutatócsoport munkája is, amelyben az előadónak ugyancsak vezető szerepe van.

Fabiny Tibor előadását követően a második szekcióban a *Teológiai bibliaértelmezés – pro és kontra* címmel meghirdetett kerekasztal-beszélgetést hallgathatták meg az érdeklődők, melynek moderátora Zalatnay István volt, résztvevői pedig Bernhardt Dóra, Békési Sándor, Fabiny Tibor, Hanula Gergely, Horváth Orsolya, László Virgil és Mártonffy Marcell. A beszélgetés Fabiny Tibor *Túl a literalizmuson. Gondolkodó párbeszéd a teológiai hermeneutikáról* című kötetéhez kapcsolódott (Budapest: L'Harmattan, 2023) és az abban már megkezdett párbeszédet elevenítette fel, illetve folytatta. A kötet megjelenésének előzménye az volt, hogy a szerző egy korábbi, 11 pontból álló teológiai röpiratát (ahogyan ő nevezi, pamfletjét) elküldte több teológus, lelkész, bibliakutató ismerősének, akiket „gondolkodó párbeszédre” szólított fel a röplapban megfogalmazott kérdésekkel kapcsolatban, melyek középpontjában a Szentírás-értelmezés „új” irányának, többek által paradigmájának nevezett teológiai hermeneutika áll. A személyes megszólításra harminchárman válaszoltak, többnyire református és evangélikus lelkészek, teológusok, de római katolikus teológusok is. A teológiai hermeneutika lényege, hogy az elmúlt évszázadok bibliaértelmezései után ismét Isten szavára, Igéjére kívánja irányítani az értelmezők figyelmét. A kerekasztal résztvevői a korábbi válaszadók között is ott voltak, így nem volt számukra ismeretlen az a termékeny, „hidépítő” vita, amely Fabiny és a párbeszédben résztvevők között kibontakozott. A hozzászólások elsősorban a teológiai hermeneutika fogalma, mibenléte, a hermeneutika és exegézis, a Biblia mint az értelmezés tárgya, mint szent szöveg, a Biblia és az Isten Igéjének egymáshoz való viszonya, az értelmezés különböző irányainak, paradigmáinak az eredményei és hiányosságai, az Egyház, a gyülekezetek értelmezői szerepe körül forogtak.

Az ebédszünet utáni harmadik szekcióval megkezdődött a hermeneutika és a fundamentalizmus nagy témáihoz kapcsolódó, többnyire harmincperces előadások sora. Ezt a sort a bibliafordítás és hermeneutika kapcsolatát különböző megközelítésekben bemutató három előadás nyitotta meg: Horváth Géza (*Luther bibliafordítása*) egy korábbi, *A lutheri reformáció ötszáz éves öröksége* című kötetben (Budapest: Luther Kiadó, 2018, 167–186.) megjelent tanulmányának (*Luther bibliafordítása(i) és hatása az újfelnémet nyelv kialakulására*) rövidített változatát adta elő, míg Pecsuk Ottó *A literális bibliafordítások igénye az ókorban*, M. Pintér Tibor pedig *A bibliafordítás funkcionista megközelítésének hermeneutikája* címmel tartott előadást. Hangsúlyozták, hogy a fordítás egyben mindig értelmezés is, ezért a mindenkori fordító felelőssége nagy, különösen a szent szövegek esetében; Luther a fordítást egyenesen Isten különleges kegyelmének és adományának tartotta. Pecsuk Ottó

előadásából megtudhattuk, hogy a fordítás két lehetséges pólusáról, az eredeti szöveg betű szerinti értelméhez (tartalmához) és formájához ragaszkodó, vagyis formális, formahű és a jelentést szabadabban visszaadó, a befogadó nyelv sajátosságait jobban figyelembe vevő, dinamikus, értelmező fordítás lehetőségéről már a nagy ókori fordítók, mint például Szent Jeromos is tudtak, bár az ókori fordítások alapvetően literálisak voltak. Horváth Géza előadása nemcsak Luther német nyelvű fordításainak előzményeiről, hanem a reformátor fordítási elveiről és megoldásairól is beszélt, melyekben krisztológiájának nagy szerepe volt, illetve kitért Luther népnyelvi fordításainak az újfelnémet nyelv kialakulására gyakorolt hatására is. M. Pintér Tibor nyelvészként közelített a szekció fő témájához, amikor az egyik modern elméletnek, a funkcionalizmusnak a bibliafordításban játszott szerepéről beszélt. A funkcionalista elv célja olyan fordítás létrehozása, amely a befogadóközösség igényeihez igazodik, ami viszont kapcsolódik a befogadók nyelvhasználatához, kulturális háttéréhez, felekezeti hovatartozásához. Az elmélet szerint a forrás- és a célnyelvi szöveg soha nem lehet azonos, a kettő viszonyában nem az ekvivalenciára, hanem a megfeleltetésre kell törekedni. Mi, magyarok ennek a gyakorlati megvalósulását a már meglévő, különböző magyar nyelvű fordítási változatok összehasonlításával tudjuk vizsgálni, az összehasonlító munkában pedig éppen a már említett Egyesített Bibliaolvasó (EBO) oldal lehet segítségünkre.

A délutáni előadások *A fundamentalizmus hermeneutikai kérdései* elnevezésű szekcióban folytatódtak, az elnöki teendőket pedig Fabiny Tibor, *A protestáns fundamentalizmus hermeneutikai kérdései* kutatócsoport vezetője látta el. A szekció érdekessége volt, hogy az első három előadás a téma kutatásának három (tudományos, történeti, evanglikál) perspektíváját volt hivatott bemutatni. Szalai Miklós történész, filozófus előadása (*A keresztény, zsidó és iszlám fundamentalizmus*) a három, címben jelzett világvallás fundamentalista irányzatainak sajátosságait mutatta be történelmi utalásokkal, világossá téve közös vonásukat is: tudniillik azt, hogy a hagyományhoz, a nyelvben, öltözetben, szokásokban is megmutatkozó kulturális identitáshoz való merev ragaszkodásuk meg is változtatja a hagyományt. Izsák Norbert előadása („*Made in America*”. *A fundamentalizmus kialakulása és terjedése az Amerikai Egyesült Államokban*) az USA-ból elinduló és ott jelentőssé váló protestáns fundamentalizmust mint a modernizmusra és a szekularizációra adott „szorongásjellegű” választ értelmezte, a kezdetekre is visszatekintve. A leegyszerűsítő, antiintellektuális irányzatok sajátossága a szeparatizmus, a folyamatos ellenségképzés és a gonosszal folytatott harc, a felsőbbrendűség tudata, ugyanakkor paradox módon az elzárkózás ellenére is a politikában való jelenlét vágya. Az Egyesült Államokban egyszerű, tanulatlan emberek tudtak karizmatikus, prófétai szerephez kerülni, és sikereiket, tekintélyüket az USA kiválasztottságának a hangsúlyozására felhasználni. Márkus Tamás *Mi és mi nem a fundamentalizmus?* című előadása kérdésekkel kezdődött: mit jelent a fundamentalizmus, mit tartunk annak, mihez

képest vagyunk fundamentalisták, hittartalomnak vagy mentalitásnak kell-e tekintenünk, mi az evangélikalizmus (evangéliumi kereszténység) és a fundamentalizmus viszonya? A fogalmak körüli tudatlanság és zavar egyik okát az előadó abban látta, hogy az alapvető forrásoknak nincs magyar nyelvű irodalma. Az előadó vizsgálta az evangélikalizmus, az evangélikálok (az evangéliumi keresztények) és a fundamentalizmus viszonyát, utalt a mozgalom kezdeteire, legfontosabb nyilatkozataira (az 1910-ben deklarált öt hittételre, „fundamentumra”, az 1979-es Chicagói Nyilatkozatra) és rámutatott arra, hogy a fundamentalizmus ma a protestáns egyházakban jelentősebb, mint más keresztény egyházakban.

A konferencia utolsó, ötödik, *A fundamentalizmuson túl* elnevezésű szekciója, továbbra is Fabiny Tibor elnöklésével, a teológiai és politikai perspektívára irányította a hallgatóság figyelmét. Horváth Orsolya *Luther dinamikus hermeneutikája* című előadása Luther hermeneutikájának ontológiai alapját, Isten – ember – világ kapcsolatát állította középpontba a reformátor néhány munkája alapján. Luther hermeneutikájának ontológiai gyökereit vizsgálva az ember Isten szavát értelmező helyzetéből indult ki, amit az ember véges volta határoz meg; a Szentírás megértése pedig, amelynek szintén van története, soha nem lehet befejezett megértés. Az előadó ugyancsak vizsgálta a hit és az értelem funkcióját, működését a megértésben, amelyet szintén a „közben”, a be nem fejezettség dinamikája jellemez. Veres Ábel előadásában (*John Webster teológiai hermeneutikája*) John Webster (1955–2016) munkáinak fordítójaként és kutatójaként szolt a témáról, és a teológus rövid bemutatását azzal kezdte, hogy Webster nem volt megosztó személy; saját rendszeres teológiája nem volt, gondolkodására Eberhard Jüngel teológiájának és Karl Barth etikájának és korai teológiájának vizsgálata hatott. Saját teológiáját az egyházcentrikusság és a trinitárius istenkép jellemezte. A konferencia utolsó előadása (*Fundamentalizmus és politika*) a fundamentalizmus kérdéskörét politikai perspektívába helyezte. Bár a fundamentalista irányzatok lehetséges politikai szerepvállalásait már a korábbi előadók is érintették, sőt arról is esett szó, hogy nem minden közösség teológiai „fundamentalizmusa” jár együtt politikai ambíciókkal, Buda Péter előadása a vallási fundamentalizmusnak a politikai fundamentalizmussal való összekapcsolódását mutatta be, úgy is, mint új szakrális fenyegetettséget, amely komoly kihívást jelent a demokratikus berendezkedésű országok politikai gyakorlata számára.

A mindvégig nagy érdeklődéssel kísért egész napos konferencia a tervek felvillantásával zárult.